

Alicja Szymczakowa
(Plichtów)

<https://orcid.org/0000-0001-7238-3993>

Wodzieradzcy herbu Gąska z Sieradzkiego

<https://doi.org/10.26881/sds.2022.25.14>

Keywords: House of Gąsk, genealogical links, Sieradzkie

Herb Gąska pojawił się w źródłach pisanych w 1402 r. Na rokach ziemskich w Sieradzu 3 kwietnia stanęli świadkowie Przybka z Kościanek celem zeznania jego przynależności rodowej. W drugiej parze naganiony powołał Janusza z Lichawy i Jana z Wodzieradów z klejnotu Gąski. W 1403 i 1405 r. z tego klejnotu Stanisławowi z Chrzanowic (parafia Błaszki) – obok wspomnianego już Janusza z Lichawy – świadczył także Paweł z Rzechty i Drużbina¹. Bartosz Paprocki powiązał genezę herbu z legendą o gęsiach kapitolinińskich, które uratowały Rzym przed najazdem barbarzyńców. Nadał mu też kolejne nazwy: Paparona (1578) i Budzisz (1584). Znany mu krąg rodowców był nieliczny. Poza Chodowskimi z Łęczyckiego autor zaliczył do nich tylko kilka rodzin sieradzkich: Kamionomojskich, Parzniewskich, Pstrokońskich i Wojuckich².

---

¹ *Nieznane zapiski heraldyczne średniowieczne polskie, głównie sieradzkie*, wyd. S. Łaguna [w:] *Pisma Stosława Łaguny*, Warszawa 1915, nr 13, s. 350; nr 25, s. 352.

² B. Paprocki, *Gniazdo cnoty*, Kraków 1578, s. 900–901; *idem*, *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. K.J. Turowski, Kraków 1858, s. 571–572; I. Lewandowski, *Rzymska i rzymsko-sarmacka genealogia rodów szlacheckich w niektórych herbarzach staropolskich* [w:] *Świadomość historyczna Polaków. Problemy i metody badawcze*, red. J. Topolski, Łódź 1981, s. 233; M. Kazańczuk, *Staropolskie legendy herbowe*, Wrocław 1990, s. 31. Nazwę herbu Paparona A. Małecki (*Studia heraldyczne*, Lwów 1890, t. 1, s. 56) uważa za wykwintny substytut i synonim Gąski.

W Sieradzkim – dawnym powiecie piotrkowskim – leżała wieś Gąski. Pierwsza wzmianka o tej miejscowości pochodzi dopiero z 1394 r. Trudno jednak wnioskować, jakiego herbu używali ówcześni jej właściciele: Tomek czy znany z 1398 r. Jan. Podobnie nic nie wiemy o kolejnych posesjonatach Gąsek, tj. Dobiesławie i jego braciach, którzy dopuścili się rozboju w Szadku i za straty poniesione przez miasto dali wójtowi i rajcom 20 grzywien. W awanturze rany odnieśli Jan i jego bracia z Woli Rozdziałowskiej. By zapobiec dalszej eskalacji konfliktu, na strony nałożono wysokie wadium 400 grzywien³.

Poszukiwanie antenatów sieradzkich Gąsków jest raczej skazane na niepowodzenie. Można wskazać kilku nosicieli tego przezwiska/przydomka, trudno jednak powiązać je z późniejszymi użytkownikami herbu Gąska. W otoczeniu Kazimierza, księcia łęczyckiego i kujawskiego, w 1256 r. przebywał Pawlik Auca, czyli Gąska z synami: Grzegorzem, Zbrośławem i Więclawem. Wystąpili oni wśród urzędników łęczyckich. Możliwe zatem, że mieli swe dobra na terenie księstwa łęczyckiego, w którego skład w tym czasie wchodziło także Sieradzkie. Miejscowość Sadkow, w której przebywał wówczas książę, nie została dotąd zidentyfikowana⁴. Kolejny trop prowadzi do komesa Wojciecha, zwanego Gąską, piszącego się ze Stwolna w powiecie kościańskim, który w latach 1294–1299 towarzyszył Władysławowi Łokietkowi w objazdach po kraju. Był z księciem w Brześciu, Gnieźnie, Kaliszu, Łęczycy i uchodził za bliskiego mu doradcę w sprawie budowania Łokietkowego stronnictwa w Wielkopolsce⁵. Wiadomo, że Władysław Łokietek nagradzał rycerzy sprzyjających jego akcji jednoczenia ziem polskich dobrami w Sieradzkim. Warto tu przypomnieć, że w poprzednim pokoleniu w latach 1261–1267 Stefan ze Stwolna procesował się z klasztorem sulejowskim o wieś Bałdrzychów w powiecie szadkowskim, którą założył jego przodek Bałdrzych. Książę Kazimierz w 1261 r., jak i legat papieski w 1267 r., przysądzili ją jednak cystersom⁶.

³ S. Zajączkowski, S.M. Zajączkowski, *Materiały do słownika geograficzno-historycznego dawnych ziem łęczyckiej i sieradzkiej do 1400 roku*, cz. 1, Łódź 1966, s. 83; AGAD, Księgi ziemskie sieradzkie [dalej: SZ], ks. 5, k. 34.

⁴ KDP, t. 2, Warszawa 1848, nr 69.

⁵ *Ibidem*, nr 149; DKM, nr 59, s. 23; KDW, t. 2, Poznań 1878, nr 758, 760, 769, 815.

⁶ P. Żmudzki, *Studium podzielonego Królestwa. Książę Leszek Czarny*, Warszawa 2000, s. 154, 163.

Czy rycerze ze Stwolna byli herbu Gąska i mieli jeszcze inne dobra w Sieradzkim, trudno powiedzieć. Nie każdy szlachcic o przewisku Gąska był herbu Gąska. W 1400 r. Świętosław Gąska z Cisowej (obecnie w granicach miasta Piotrków Trybunalski), naganiony przez Wolemira ze Szczepanowic, miał stawić świadków z herbu Jelita, choć nie wskazano, czy chodzi tu o jego herb po ojcu⁷.

Potwierdzonych źródłowo herbowych Gąsków spotykamy w kilku skupiskach. Gąskowie występują w sąsiadującej z bałdzychowską parafią drużbińskiej we wsiach Drużbin i Rzechta, w parafii Gruszczycze we wsi Równa, gdzie w początkach XV w. występował Mikołaj Gąska, w parafii Błaszki we wsi Wojucice (obecnie Wójcice). W parafii sędziejowickiej do Gąsków należeli dziedzice: Lichawy, Kamostka, Sycanowa. W sąsiadującej z nią od północy parafii marzenińskiej posiadali Pruszków, Dobrą i Wolę Rososzą.

Wodzieradzcy mieli bliskie związki z Kamionomojskimi, warto zatem przyjrzeć się tej rodzinie. Wspomniany w zapiskach heraldycznych Janusz występuje w źródłach w latach 1386–1412 i pisze się zawsze: z Lichawy. Miał ponadto jakąś część we wsi Łobudzice, którą sprzedał w 1405 r. Janowi z Łobudzic za 200 grzywien szerokich groszy wraz z prawem patronatu kościoła⁸.

Od 1413 r. jako właściciel Lichawy występował Mikołaj, zapewne syn Janusza. Jego pierwszą żoną była Przechna, której w 1413 r. zapisał 100 grzywien posagu i 40 grzywien wiana na Kamostku. Mikołaj Kamionomojski po licznych awanturach dał w 1444 r. Janowi i Piotrowi, synom z pierwszego małżeństwa z Przechną, Kamostek i Wolę, dla siebie i potomstwa z drugiej żony Agnieszki – Przecławą, Krzesławą, Wojciecha, Jakuba i Macieja – zachował Lichawę i Sycanów. W 1445 r. ostatecznie poprowadzono granicę między Kamostkiem i Lichawą. Mikołaj Lichawski zmarł po 1450 r., kiedy to został pozwany przez Wawrzyńca z Rososzycy o dobra macierzyste alias o posag po matce Jadwidze dla jego córki Małgorzaty i wnuczki Mikołaja. Mikołaj zobowiązał się wypłacić jej 36 grzywien w czynszu w ciągu 12 lat. Po jego śmierci zobowiązania posagowe

⁷ *Nieznane zapiski heraldyczne średniowieczne polskie...*, nr 7, s. 349. Zapewne tenże Świętosław Gąska był komornikiem Przecławą Bachorzy z Iwoni herbu Pomian, podkomorzego sieradzkiego, w 1401 r. przeprowadził rozgraniczenie wsi Dobroń kapituły krakowskiej z wsią Poleszyn, należąca do Stanisława, Świętosława i Piotra, zob. AGAD, SZ, ks. 1–2, k. 169, 185v.

⁸ AGAD, SZ, ks. 1–2, k. 50, 140; Księgi grodzkie sieradzkie [dalej: SG], ks. 1–2, s. 9, 95, 96, 106.

przejął Krzesław z Lichawy, brat Jadwigi⁹. Liczne potomstwo Mikołaja Lichawskiego z drugiej żony Agnieszki uległo pauperyzacji. W Lichawie i Sycanowie na drobnych działach zostali: Jan i Piotr, synowie Macieja. W 1489 r. zastawili swą część w Sycanowie Mikołajowi z Kuszyny w Wielkopolsce z tytułu 40 grzywnien posagu siostry Doroty, której mąż jeszcze tego samego dnia zastawił ją Piotrowi Wężykowi z Woli, chorążemu sieradzkiemu¹⁰.

Lepiej wiodło się Janowi i Piotrowi z Kamostka. Jan postarał się w 1436 r. o przeniesienie na prawo niemieckie czterech wsi: Kamostka, Woli, Dobrej i Pruszkowa. W świetle badań Stanisława M. Zajączkowskiego, właściciele nie zrealizowali jednak wspomnianego zezwolenia na lokację. Jan pozostawał w bliskich kontaktach z Janem Lutkiem z Brzezia, kantorem łączyckim i kanonikiem gnieźnieńskim, jak o tym świadczy obecność Kamionomojskiego jako świadka w prywatnym dokumencie kantora, wystawionym w Brzeziu 23 czerwca 1440 r., dotyczącym potwierdzenia nadania na rzecz kościoła parafialnego, uczynionego przez Lutka, ojca wystawcy¹¹. Jan zmarł po 1451, a przed 1454 r. Z tej okazji przyrodni bracia próbowali wzruszyć dział z 1444 r. między Kamionomojskimi i ich ojcem Mikołajem Lichawskim, jednakże sąd uznał go za wieczysty pod zakładem 200 grzywnien. Piotr z Kamostka poczynił wiele zakupów, powiększając rozmiary swego majątku. Nabył dobra rodzeństwa: Elżbiety, Mścichny i Jakuba z Pstrokonii, dzieci Ninogniewa herbu Poraj, w Pstrokoniach i Woźnikach (1450, sfinalizowano zakup w 1459), 6 łanów w Woli Rososkiej/Rososzy (1451–1452), 2 łany w Bogucicach (1452), łan w Dobrej (1452), 2 łany w Woli Buczkowskiej (1453), na co wydał w sumie

⁹ AGAD, SZ, ks. 5, k. 5v; AGAD, Księgi ziemskie szadkowskie [dalej: SzZ], ks. 4, s. 340–341, 370, 404, 826; AGAD, SG, ks. 11, s. 620. Drugą siostrą Krzesława była Katarzyna, żona Jana z Wartkowic, zob. AGAD, SG, ks. 12, s. 231. Miał też trzecią siostrę, po której została córka Anastazja, żona Jana z Brzykowa. Krzesław jako wuj rodzony Anastazji akceptował dla niej w 1464 r. zapis wienny, zob. AGAD, SG, ks. 13, s. 842.

¹⁰ AGAD, SG, ks. 24, s. 571; ks. 25, s. 27; ks. 26, s. 248–249.

¹¹ Dokument Władysława III oblatowany w księgach szadkowskich w 1481 r. zawierał datę: Lwów, niedziela w święto Wincentego męczennika 1437 r. Król był we Lwowie w dniach 21–25 stycznia. W tym też roku św. Wincentego 22 stycznia przypadało w niedzielę, natomiast w 1437 r. król nie ruszał się z Krakowa, zob. S.A. Sroka, W. Zawitkowska, *Itinerarium króla Władysława III, 1434–1444*, Warszawa 2017, s. 42–46; S.M. Zajączkowski, *Uwagi nad przeszłością gminy Sędziejowice do początków XVI wieku*, cz. 1, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica” 1994, z. 50, s. 54–55.

470 grzywien¹². Ożenił się z Beatą z Siewieruszek przed 1453 r. Beata wraz z siostrami – Anną, żoną Jakuba z Zapolic; Elżbietą, żoną Jakuba z Młodawina; Katarzyną, żoną Tomasza z Ptaszkowic – odziedziczyły cały majątek po bezpotomnej śmierci brata Mikołaja. W dziale z 1457 r. Beata z Anną otrzymały Tądów i Siewieruszki Małe z dodaniem 30 florenów, ale miały pokryć długi zmarłego brata. Pozostałe siostry dostały Siewieruszki Duże. Beata sprzedała Siewieruszki za 200 grzywien Janowi z Siewieruszek¹³.

Piotr jako zmarły został wymieniony w 1468 r. Pozostawił trzech synów i dwie córki, z których Małgorzata została żoną Mikołaja z Kraszkowic w ziemi wieluńskiej z posagiem 70 grzywien, zabezpieczonym w 1472 r. zastawem w Tądowie Niskim, Katarzyna zaś, żona Jakuba z Wójcic Małych i Golkowa, dostała w 1477 r. zapis od męża 100 grzywien posagu i 100 grzywien wiana¹⁴. W 1479 r. synowie Piotra Kamionomojskiego: Jan, Wojciech i Wawrzyniec, dzielili Kamostek, część Dobrej (parafia Marzenin), część Woli Buczkowskiej, dwie trzecie Tądowa Niskiego, Pęcławice, pół Pstrokonii i pół Woźnik. Jan i Wawrzyniec odziedziczyli po połowie majątku złożonego ze wsi Kamostek z dworem, stodołami, budynkami, folwarkiem i karczmą, dział w Dobrej, część Woli Buczkowskiej, część w Niskim Tądowie. Wojciech otrzymał całą wieś Pęcławice, nabytki w Pstrokoniach oraz Woźnikach i w 1493 r. dokupił kolejne dziedziny w Pstrokoniach i Woźnikach od Mikołaja z Krokocic za 320 florenów. Z małżeństwa z Magdaleną z Bechcic, córką Piotra, sędziego sieradzkiego herbu Lis, pozostawił synów: Andrzeja, Jana i Świętopelka, którzy w 1521 r. dokonali działu majątkowego dóbr: Pstrokonie, Woźniki, Pęcławice, Niski Tądów. Od nich wywodzi się linia Pstrokońskich herbu Paparona¹⁵.

¹² AGAD, SG, ks. 10, s. 54, 355; SzZ, ks. 4, s. 1177.

¹³ AGAD, SG, ks. 11, s. 7; ks. 12, s. 26; ks. 13, s. 894.

¹⁴ AGAD, SG, ks. 15, s. 421; ks. 17, s. 411–412; ks. 19, s. 597.

¹⁵ AGAD, SG, ks. 21, s. 79–80; SzZ, ks. 6, s. 757; AGAD, Dokumenty pergaminowe, nr 8539. Jan ożenił się z Heleną z Pęcherzewa Podleśnego, z którego małżeństwa pozostały trzy córki: Małgorzata, żona Mikołaja Malanowskiego; Beata, żona Jakuba Wodzińskiego z Poduli Małych; i Jadwiga, żona Jana Czechowskiego. Wawrzyniec pojął za żonę Dorotę z Gajewnik herbu Korab. Jego dziećmi byli: Anna, Marcin, Stanisław, Piotr i Mikołaj, zob. AGAD, SG, ks. 21, s. 438; ks. 23, s. 1; ks. 29, s. 116; SzZ, ks. 6, s. 232, 823; A. Boniecki, *Herbarz Polski*, t. 9, Warszawa 1906, s. 213; A. Szymczakowa, *Szlachta sieradzka w XV wieku. Magnifici et generosi*, Łódź 1998, s. 291.

Spośród wymienionych rodowców jedynie Wodzierzadscy osiągnęli status urzędniczy. Pierwszym znanym właścicielem wsi Wodzierzady w parafii Mikołajewice był Jan (1398). Znamy go głównie z poświadczenia szlachectwa Przybkowi z Kościanek z parafii Skęczniew. Wspomniany został jeszcze 9 lipca 1403 r., kiedy wyznaczono mu roczek przeciwko Więchowi¹⁶.

Nie wiemy, czy Wodzierzady były własnością Jana, czy jego żony Małgorzaty, która pojawiła się w 1414 r. z synem Mikołajem. W 1415 r. Małgorzata z synem rezygnowała połowę dziedziny w Dobrej, w parafii Marzenin, wraz z młynem Dzierśławowi z Zadzimia za 160 grzywien i konie wartości 10 grzywien. Przy czym nie wiemy, czy pochodziła z tej miejscowości, należącej w części do Gąsków z Lichawy, czy też miała tam oprawę. Ta druga okoliczność świadczyłaby o pochodzeniu jej męża z rodziny Lichawskich/Kamionomojskich. Pojawienie się Wodzierzadzkiej z młodocianym synem zdaje się wskazywać na przedwczesną śmierć Jana, może w wielkiej wojnie z Krzyżakami w 1410 r. Warto w tym miejscu dodać, że rodzonymi braćmi Dzierśława, nabywcy Dobrej, byli Jan i Krzesław z Dobrej, a imię tego drugiego nosił wnuk Małgorzaty. W 1414 r. Mikołaj osiągnął zapewne lata sprawne, co otworzyło różnym zainteresowanym stronom możliwość wstąpienia na drogę sądową przeciwko Wodzierzadzkiemu. Jako pierwszy o roczek wystąpił Jaksa z Kwiatkowic herbu Gryf. W 1416 r. Małgorzata prowadziła spór z sąsiadem Paszkim z Chorzeszowa o brzeg rzeki i staw. Za Paszka poręczył jego rodzony brat Mikołaj, sołtys w tej wsi¹⁷.

Poza synem Mikołajem Wodzierzadscy mieli dwie córki. Elżbieta wyszła za mąż za Mikołaja ze Strachocic, który 13 lutego 1419 r. zapisał żonie 30 grzywien z tytułu posagu i 20 grzywien wiana na sumach, które miał u Przedwoja Strachimowskiego. Miesiąc wcześniej, 30 stycznia, Mikołaj z bratankiem Maciejem rezygnowali część w Strachocicach za 256 grzywien szerokich groszy Przedwojowi z Woli i Strachanowa. Zatem chodzi w tym zapisie o wymienioną sumę. Co ciekawe, w zapisie oprawy Strachocki nosi kwalifikator *nobilis*, gdy jego żona *generosa*. Dziwi zatem tak niski posag. Jednakże spory o zapis posagu ciągnęły się dalej. Być może owe 30 grzywien to była zaledwie rata posagu.

¹⁶ AGAD, SZ, ks. 3, k. 61v; S. Kozierowski, *Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej wschodniej Wielkopolski*, t. 2, Poznań 1928, s. 229.

¹⁷ AGAD, SZ, ks. 5, k. 35v; SG, ks. 3, s. 168, 297; SzZ, ks. 3, s. 482.

We wrześniu 1419 r. Mikołaj ze Strachocic z Maciejem, bratanikiem, skwitowali Przedwoja Strachimowskiego ze 115 grzywien. Jeszcze 13 listopada 1419 r. Małgorzata przez swego pełnomocnika Jakusza Pykę zablokowała sprzedaż części Strachocic Mikołajowi Miłkowskiemu, dopóki Strachocicki nie dokona ponownego zapisu wiennego dla jej córki Elżbiety, która miała pierwotnie zapis na Strachocicach¹⁸.

Drugą córką Małgorzaty i Jana była nieznaną z imienia żoną sąsiada Wszebora z Piorunówka. Z małżeństwa tego pozostał jedyny syn Jan, którym – jako swym rodzonym siostrzeńcem – opiekował się Mikołaj z Wodzieradów. W 1450 r. poręczył za Jana w jego sporze z macochą Katarzyną i przyrodnim rodzeństwem: Wszeborem, Elżbietą, Dorotą i Jadwigą. W 1458 r. Jan wydzierżawił wujowi swe dobra w Piorunówku na 2 lata za 3 grzywny płatne każdego roku¹⁹.

Małgorzata wycofała się z życia publicznego lub zmarła przed 1420 r., skoro od tej daty Mikołaj Wodzieradzki występował już samodzielnie, a o niej brak wiadomości. W 1426 r. wyznaczyl żonie Małgorzacie oprawę na połowie wsi Wodzierady i Dziechta rzew z tytułu 100 grzywien szerokich groszy posagu i 50 grzywien wiana. W 1445 r. te same sumy przeniósł żonie na połowę Wodzieradów i Woli Wodzieradzkiej²⁰. Zaden krewny nie towarzyszył jej przy powyższych zapisach, toteż trudno ustalić pochodzenie Małgorzaty. Być może jej rodziną byli sąsiedzi Kwiatkowscy herbu Gryf. Mogą o tym świadczyć trzy przesłanki. Swemu pierworodnemu synowi nadała imię Adam, popularne u Kwiatkowskich. Nosili je Adam Kwiatkowski (1385–1398), jego bratanek Adam (1441–1444) – syn Mikołaja Jaksy, rządcy łęczyckiego, oraz wnuk pierwszego Adama – Adam (1446), syn Mikołaja z Czarnyża. Drugą przesłanką jest powołanie w 1445 r. przez małoletniego Marcina – syna zmarłego Adama i wnuka rządcy łęczyckiego, męża Małgorzaty – Mikołaja Wodzieradzkiego na pełnomocnika w procesie przeciwko Kanimirowi ze Stęszyc. W 1447 r. Wodzieradzki był poręczyicielem wdowy po Adamie Jadwigi²¹. Może zatem Małgorzata

¹⁸ AGAD, SZ, ks. 7, k. 114v, 126.

¹⁹ AGAD, SzZ, ks. 4, s. 841; SG, ks. 12, s. 24.

²⁰ AGAD, SzZ, ks. 1, k. 159v; ks. 3, s. 37; SG, ks. 8, s. 476.

²¹ AGAD, ks. 8, s. 660; A. Szymczakowa, *Nobiles Siradiensis. Rody Porajów, Pomianów, Gryfów, Kopaczów i Pobogów*, Łódź 2011, s. 307–308.

była córką Mikołaja Jaksy i siostrą Adama, który prawdopodobnie zginął pod Warną.

O pozycji społecznej Mikołaja świadczy jego obecność w towarzystwie urzędników. W 1443 r. został odnotowany u boku wicekróla Wojciecha Malskiego, obok Imbrama z Piorunowa, wojskiego mniejszego sieradzkiego (brata stryjecznego Adama z Kwiatkowiec); Jakuba Klizy z Dąbrówki, podstolego sieradzkiego; Jana Perkuli z Zalewu, wójta lutomińskiego; Andrzeja z Sarnowa, podsędka łączyckiego. Przed 1444 r. wspomógł kwotą 42,5 grzywny Jana z Czolczyna, cześnika dobrzyńskiego, który zastawił mu w zamian 2,5 łana w Czolczynie²². Sam żadnego urzędu nie otrzymał, ale te kontakty mogły przyczynić się do sukcesu jego syna Krzesława. Mikołaj był jedynie w latach 1452–1454 komornikiem sędziego sieradzkiego Jana z Lutomińska w Sieradzu i Szadku. Bliska znajomość z Lutomińskimi herbu Jatrzębiec datuje się co najmniej od 1434 r. Mikołaj został powołany wówczas na arbitra – obok Klemensa z Behcic, podstolego łączyckiego; Jarosława z Rembieszowa, cześnika sieradzkiego; Bodzęty z Bogucic i Jakusza z Różyc – w sprawie ugody między Andrzejem, prepozytem w Trzemesznie, a właścicielami Lutomińska: Wacławem herbu Zaręba; urzędnikami dobrzyńskimi – Janem Smilszem, podczaszym, i Mikołajem, podsędkiem, w sprawie rzeki Ner i młynów w Kazimierzu i Lutomińsku²³.

Mikołaj jako zapobiegliwy gospodarz lokował nadwyżki finansowe w ziemię. Kupił dział we Wronowicach w parafii Łask za 36 grzywien, ale na prawo bliższości do niego po Mikołaju z Janowic powołał się Krzesław z Kurozwęk, kasztelan lubelski. W 1446 r. dostał w zastaw 2 łany w Krzuczu od Paszka z Bartodziejów na 10 lat za 25 grzywien. Rok później kupił za 300 grzywien wieś Charchów w parafii Drużbin od Katarzyny i Anny, córek zmarłego Dobka. Nie mając widocznie w pełni gotówki, 4 łany od razu zastawił za 50 grzywien Piotrowi z Charchowa na 3 lata. Ostatecznie jednak zrezygnował z transakcji i w 1451 r. sprzedał Piotrowi pół wsi Charchów za 300 grzywien²⁴. Pojawiła się bowiem lepsza okazja nabycia wsi położonej w sąsiedztwie Wodzieradów. W 1451 r.

²² Archiwum Państwowe w Poznaniu, Iudicia Alberti Malski pallatini Lanciensis Regni Maiestatis locumtenentis capitanei Maioris Poloniae generalis, Kr. 1, k. 46v; AGAD, SG, ks. 8, s. 327.

²³ AGAD, SzZ, ks. 4, *passim*; SZ, ks. 11, *passim*; KDW, t. 10, Poznań 1993, nr 1580.

²⁴ AGAD, SzZ, ks. 4, s. 526, 555; SG, ks. 9, s. 470, 472–473; ks. 10, s. 321.

kupił od Stanisława Dobruchowskiego jego część we wsi Dobruchów w parafii Kwiatkowice za 300 grzywien i pole²⁵. W 1456 r. Mikołaj zastawił 2 łany w Krzuczu, nabyte od Andrzeja Zalewskiego, Wincentemu Tarnowskiemu z Boczków za 30 grzywien. Transakcja ta stała się przyczyną sporych kłopotów. W 1459 r. Jakub Koniecpolski, prepozyt św. Floriana w Krakowie i starosta sieradzki w imieniu króla nałożył 500 grzywien wadium na skonfliktowane strony, czyli Wincentego Tarnowskiego z Krzucza i jego rodziną oraz Mikołaja Wodzierzadzkiego z synami: Adamem i Krzesławem i ich rodziną. Musiało zatem dochodzić do zbrojnych zajazdów, a wysokie wadium miało skutkować uspokojeniem sytuacji w regionie. Dwa lata później Wincenty Tarnowski sprzedał zastawy w Krzuczu, tj. 5 łanów i zagrodnika (zastaw Mikołaja Wodzierzadzkiego i Andrzeja z Rossoszycy) za 60 grzywien Tomaszowi Orzepowskiemu z Piekar²⁶. Data transakcji Tarnowskiego, 18 maja 1461 r., w której wspomniano Mikołaja bez adnotacji jako zmarłym, jest ostatnią o nim wzmianką.

Wiadomo o trzech synach Mikołaja i Małgorzaty: Janie, Adamie i Krzesławie. Jan w semestrze zimowym 1444 r. podjął studia w Uniwersytecie Krakowskim, które ukończył w 1447 r. promocją na bakalarza sztuk wyzwolonych²⁷. Jego dalsze losy nie są znane²⁸.

Adam, starszy syn Mikołaja i Małgorzaty, pojawił się 26 grudnia 1452 r., zasiadając obok ojca wśród asesorów sądu szadkowskiego. Jako komornik sędziego Jana z Lutomińska zasiadał w Sieradzu 25 listopada 1471 r. Wydaje się, że było to jednorazowe zastępstwo, bowiem Adama w składzie roczków odnotowano jedynie sporadycznie, w latach: 1464, 1466, 1469, 1470, 1473.

²⁵ AGAD, SG, ks. 10, s. 585.

²⁶ AGAD, SG, ks. 11, s. 445; ks. 12, s. 485, 1022.

²⁷ *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508*, t. 1, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, współpr. R. Grzesik, Kraków 2004, s. 205; *Księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV wieku*, wyd. A. Gąsiorowski, współpr. T. Jurek, I. Skierska, W. Swoboda, Kraków 2000, s. 38.

²⁸ Jan z Wodzierzadów nie występuje wśród duchowieństwa wieluńskiego, łączyckiego ani duchowieństwa sieradzkiego z archidiaconatu uniejowskiego, zob. A. Kowalska-Pietrzak, *Prałaci i kanonicy kapituły łączyckiej do schyłku XV wieku*, Łódź 2004; eadem, *W kręgu średniowiecznego duchowieństwa łączyckiego, Łódź–Łęczyca* 2012; eadem, *Duchowieństwo parafialne w późnośredniowiecznej Polsce Centralnej. Archidiaconaty łączycki i uniejowski*, Łódź 2014; T. Nowak, *Duchowieństwo ziemi wieluńskiej w drugiej połowie XV i początku XVI wieku. Studium prozopograficzne*, Wieluń 2017.

Początkowo podejmował inwestycje wspólnie z bratem Krzesławem, realizując zamysł ojca zbudowania kompleksu majątkowego wokół Wodzieradów. W 1463 r. kupili od Barbary, żony Piotra z Wielkiego Bratkowa, część dóbr we wsi Chorzeszów za 60 grzywien półgroszków i dział w Dobruchowie. W 1467 r. dokupili czwartą część Chorzeszowa, własność Elżbiety, żony Mikołaja z Drwalewa, siostry Barbary, za 1 staję w Woli Wodzieradzkiej i 90 grzywien. Tego samego dnia Jan i Elżbieta z Bratkowa, dzieci Piotra, sprzedali dobra w tej wsi, odziedziczone po ciotce Annie Leśnickiej, za 1 staję pola i 30 grzywien²⁹. W ten sposób domknęli klucz majątkowy, posiadając na północ od Wodzieradów Dziechtarzew, na zachód Dobruchów, na południe Chorzeszów, i stali się bezpośrednimi sąsiadami Lutomińskich herbu Jastrzębiec, Mikołajewskich i Kwiatkowskich herbu Gryf. O posiadaniu przez nich nadal Dziechtarzewa wiadomo z zapiski z 1464 r., kiedy to pozwalali małoletnich synów zmarłego Piotra Przestańskiego z Mikołajewic o zastawienie przez ich ojca rzeczki Topoli płynącej z Mikołajewic do Dziechtarzewa, co utrudniało funkcjonowanie ich młyna³⁰.

Adam ożenił się z Katarzyną herbu Jelita ze Straszkowa w ziemi łączyckiej. W lipcu 1463 r. ojciec Katarzyny Klemens ze Straszkowa, chorąży mniejszy łączycki, wyznaczył jej 150 florenów węgierskich posagu, płatne do końca roku. W 1468 r. Adam zeznał, że otrzymał w posagu 250 florenów węgierskich i zapisał żonie 500 florenów węgierskich na połowie dóbr w Wodzieradach, Chorzeszowie i Dobruchowie. Oprawę akceptował wówczas Maciej ze Straszkowa, brat Katarzyny³¹. Bracia Adam i Krzesław dział przeprowadzili w 1469 r. Obejmował wsie: Wodzierady, Wola Wodzieradzka, części we Wrońsku, Dziechtarzewie, Chorzeszowie i Dobruchowie. Adam dostał części w Chorzeszowie i Dobruchowie. Wodzierady, Wola i część we Wrońsku zostały podzielone równo na połowę. We Wrońsku bracia mieli razem wykupić sołectwo. W Wodzieradach każdy z braci otrzymał pół folwarku i 5 łąnów kmiecych oraz po 1 zagrodniku, połowę stawu wielkiego z prawem połowów i połowę młyna. Nowy dwór w Wodzieradach i cały Dziechtarzew przypadł Krzesławowi. W Woli każdy dostał

²⁹ AGAD, SG, ks. 13, s. 800, 803; ks. 15, s. 227–229.

³⁰ AGAD, SzZ, ks. 5, s. 53.

³¹ AGAD, Księgi grodzkie łączyckie [dalej: ŁG], ks. 2, k. 861v; SG, ks. 15, s. 500.

po kmieciu na łanie, 2,5 łana pustych i połowę folwarku. Dział zabezpieczono zakładem 300 grzywien³².

Od 1481 r. transakcje majątkowe prowadził Prokop, syn Adama, choć jeszcze 15 maja 1483 r. określony został jego synem bez zwrotu *olim*. Wdowa po Adamie Katarzyna pojawiła się w 1487 r., kiedy to Jan woźny szadkowski zeznał, że Katarzyna nie dopuściła do intromisji swego zięcia Jana z Rysin w ziemi kujawskiej. Jan był mężem Małgorzaty, córki Adama i Katarzyny, której rodzice dali w posagu 200 grzywien, zabezpieczonych na Wodzieradach, Chorzeszowie i Dobruchowie³³.

Prokop w 1481 r. wziął w zastaw od Piotra z Behcic łowczego sieradzkiego, męża Anny ze Straszkowa, siostry swej matki Katarzyny Straszkowskiej, 4 łany w Behcicach za 60 florenów węgierskich. Żył jeszcze w 1506 r., kiedy to zastawił całą swą wieś Chorzeszów za 100 kop Klemensowi Behcickiemu, kasztelanowi konarskiemu sieradzkemu, swemu bratu ciotecznemu, synowi Anny Straszkowskiej. Wieś ta trafiła potem jako zastaw do rąk Michała Lutomińskiego, łowczego sieradzkiego, który w 1532 r. zwrócił ją Maciejowi Wodzieradzkiemu, synowi Prokopa, za sumę 200 florenów i 7 grzywien³⁴. Po Macieju pozostała córka Katarzyna, żona Piotra Lutomińskiego – podkomorzycza sieradzkiego, zmarła przed 1559 r., matka córek: Anny i Zofii Lutomińskich³⁵.

Młodszy brat Adama, Krzesław, wziął udział w bitwie pod Chojnicami 18 września 1454 r. i dostał się do niewoli. Jako jeńiec krzyżacki przebywał w niej jeszcze 1 marca 1455 r. Został wymieniony w liście z tego dnia skierowanym do wielkiego mistrza przez rotmistrzów polskiej załogi zamku w Nowem na żołdzie Związku Pruskiego: Mikołaja Litwosza z Kazanowa, Prędotę Lubiszowskiego, Stanisława Mozgawskiego, Bystrama z Radlina i Jakuba Milejowskiego, wśród osób potwierdzonych jako zaciężni Związku Pruskiego (m.in. Piotr Szoff z Sieradzkiego) lub słudzy wymienionych rotmistrzów. W liście wspomniano jeszcze trzech innych Sieradzan: Piotraszewskiego (Mikołaja), Rudnickiego i Pawła Orzepowskiego, co do których nie wiadomo, czy byli zaciężnymi. Podobna niepewność

³² Archiwum Państwowe w Łodzi, Archiwum Leopoldów z Rzepiszewa, k. 2–4.

³³ AGAD, SG, ks. 23, s. 434; SzZ, ks. 6, s. 490.

³⁴ AGAD, SG, ks. 21, s. 436–437; SzZ, ks. 7, s. 739; AGAD, Księgi grodzkie sieradzkie, inskrypcje [dalej: SGI], ks. 11, s. 173.

³⁵ AGAD, SGI, ks. 49, k. 89; A. Szymczakowa, *Szlachta sieradzka w XV wieku...*, s. 286.

dotyczy Wodzieradzkiego, choć nie można wykluczyć, że był zaciężnym w rocie jednego ze wspomnianych rotmistrzów. Zaciężni polscy opuścili Nowe w lipcu 1457 r., a Krzesław już w 1459 r. uczestniczył wraz z ojcem i bratem w awanturze z Wincentym Tarnowskim³⁶. Od 1464 r. pojawiał się w różnych rolach, np. jako dzielca dóbr między jego bratem ciotecznym Janem i macochą tegoż Katarzyną z jej dziećmi z Piorunówka. Pierwszej żony Krzesława nie znamy, drugą była Elżbieta z Buczka, której w 1471 r. zapisał 400 grzywien na połowie swych dóbr w Wodzieradach, Woli Wodzieradzkiej i Dziechtarzewie³⁷. Elżbieta była córką Strzeżka z Buczka i Ewy z Radogoszczy herbu Poraj, którzy pozostawili znaczący majątek sześciu córkom. Po wieloletnich sporach w 1480 r. siostry: Dorota, żona Jana z Bedlna herbu Rola; Elżbieta, żona Krzesława z Wodzieradów; Anna, żona Zygmunta z Grabowa herbu Ogon, stolnika brzeskiego; Małgorzata, żona Dobiesława z Szadkowic; Ewa, żona Jana z Domaradzyna; a także Jan, Paweł i Małgorzata – dzieci zmarłej Katarzyny, żony Mikołaja Puczka z Nędzrzewa i Zagaja herbu Rola, kasztelana konarskiego łeczyckiego, przeprowadziły dział wieczysty. Dorota i Anna otrzymały Radogoszcz, Kały, Bałuty, Doły, Czerniec, część Witaszewic, Michałowice Małe i Komasyce (obecnie część Witaszewic). Małgorzata i Ewa odziedziczyły Michałowice i Leszno. Elżbiecie z siostrzeńcami: Janem, Pawłem i Małgorzatą, przypadły Buczek, Kowalew, Ostrów, Ostrowska Wola w ziemi sieradzkiej. Dwa lata później, w 1482 r., strony – Mikołaj Puczek w imieniu swych dzieci i Krzesław z Wodzieradów w imieniu żony – doszły do porozumienia i przeprowadziły podział spuścizny. Mikołajowi Puczкови z Zagaja przysadzono połowę Buczka z prawem patronatu i cały Kowalew, Krzesław z Elżbietą dostali natomiast cały Ostrów z Wolą Ostrowską. Puczek poręczył za swe dzieci: Jana, Pawła i Małgorzatę. W kwietniu tego roku pozostałe siostry: Dorota, Anna, Małgorzata i Ewa odstąpiły swych praw

³⁶ M. Biskup, *Spisy jeńców polskich z bitwy pod Chojnicami*, PH 1965, t. 56, s. 100; A. Szymczakowa, *Jeńcy sieradzcy spod Chojnic w 1454 r.* [w:] *Polska, Prusy, Ruś. Rozprawy ofiarowane prof. zw. dr. hab. Janowi Powierskiemu w trzydziestelecie pracy naukowej*, red. B. Śliwiński, Gdańsk 1995, s. 178. Nie wymienia Wodzieradzkiego *Księga żołdu Związku Pruskiego z okresu wojny trzynastoletniej 1454–1466*, wyd. A. Czacharowski, Toruń 1969, co oczywiście nie wyklucza jego służby wśród zaciężnych, zob. M. Biskup, *Trzynastoletnia wojna z zakonem krzyżackim 1454–1466*, Warszawa 1967, s. 488.

³⁷ AGAD, SzZ, ks. 5, s. 144, 577.

do ojcowizny na rzecz siostrzeńców Puczków i siostry Elżbiety Wodzieradzkiej³⁸. Obserwując krąg rodzinny Elżbiety i Krzesława, warto dodać, że dwaj szwagrowie Krzesława – Zygmunt z Grabowa i Mikołaj z Zagaja – to także kombatanci wojny trzydziestoletniej, którzy – tak jak Wodzieradzki – dostali się do niewoli krzyżackiej³⁹. We wspomnianym liście pojawił się też Rudnicki. Być może chodzi tu o Jana herbu Lis, którego syn Stefan ożenił się z córką Krzesława.

Dzięki drugiemu małżeństwu Krzesław poszerzył krąg rodzinny o urzędników centralnej Polski. Dopiero jednak trzecie małżeństwo Krzesława przyniosło mu awans w hierarchii ziemskiej sieradzkiej. Trzecią żoną Wodzieradzkiego została Anna herbu Godzięba, bratanica Grzegorza z Lubrańca, podkanclerzego Królestwa Polskiego, wdowa po Janie z Rybitw i Prądzewa, łowczym większym łęczyckim (1487–1488), który zmarł przed listopadem 1488 r. Anna – już jako żona Krzesława – 18 stycznia 1491 r. przeprowadziła podział dóbr z synem z pierwszego małżeństwa Grzegorzem z Rybitw. Niewątpliwie protekcji podkanclerzego Krzesław zawdzięczał swój urząd⁴⁰. Po śmierci Wojciecha z Balina otrzymał kasztelanę konarską sieradzką, z którym tytułem po raz pierwszy został odnotowany 27 czerwca 1491 r. Odnosił także sukces finansowy, co podniosło jego prestiż nie tylko na partykularzu sieradzkim. Miarą pozycji Krzesława było powoływanie go na arbitra w sporach oraz jako dziełcę, np. sąsiadów Mikołajewskich (1480), Kwiatkowskich (1474), ale także małżeństwa jego syna i córek. Najstarszą była Barbara, córka pierwszej – nieznanej – żony Krzesława, bowiem nie

³⁸ AGAD, SzZ, ks. 6 s. 161; SG, ks. 22 s. 323, 336–337; ŁG, ks. 1, k. 58, 428; A. Szymczakowa, *Dzieje Buczka (do połowy XVI w.)* [w:] *Początki architektury sakralnej w Polsce Centralnej*, cz. 2: *Zapilicze i Sieradzkie*, red. L. Kajzer, Łódź–Warszawa 2013, s. 235–236.

³⁹ M. Biskup, *Spisy jeńców...*, s. 95, 97.

⁴⁰ AGAD, ŁG, ks. 7, k. 562v; ks. 8, k. 60v; T. Nowak, *Dzieje Witonii i okolicznych wsi do schyłku XVIII wieku* [w:] *Dzieje Witonii i gminy Witonina (do 1939 roku)*, red. J. Szymczak, Witonina–Łódź 2018, s. 52; zob. też S. Szybkowski, *O kręgu rodzinnym podkanclerzego Królestwa Grzegorza Lubrańskiego*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie” 2009, t. 1 (5), s. 195–212. Wspomniana przez autora córka Lamberta, żona Jana z Pniew, chorążego mniejszego łęczyckiego (*ibidem*, s. 200, 210), miała na imię także Anna (AGAD, ŁZ, ks. 14, k. 23). Anna Wodzieradzka być może była córką Waclawa z Redcza; J. Pakulski (*Ród Godziębów w średniowiecznej Polsce. Studium genealogiczne*, Toruń 2005, s. 127–128) wymienia Annę, córkę Waclawa, która około 1482 r. wyszła za mąż za Chebdę Górskiego. Krzesław Wodzieradzki byłby więc jej trzecim mężem.

uczestniczyła w sprawach dotyczących Ostrowa i Woli Ostrowskiej, spadku po Elżbiecie z Buczka. Za mąż została wydana za Stefana z Rudnik herbu Lis, syna Jana i Doroty z Rzeczyca i Ralewic. W grudniu 1486 r. Krzesław zastawił zięciowi za 136 grzywien posagu córki wsie Ostrów i Wolę Ostrowską. W marcu 1487 r. nadarzyła się okazja zastawu obu wsi Janowi Trzebieńskiemu z Kociszewa za 150 grzywien, które zostały przekazane jako posag Barbary na ręce Stefana, toteż mąż zapisał jej 300 grzywien na połowie swych dóbr w Rudnikach, Rzeczyca i Ralewicach. Decyzję o zastawie podjęły panny: Anna i Elżbieta, córki Krzesława, za zgodą ojca i wuja rodzzonego po matce Piotra z Wrońska⁴¹.

W styczniu 1490 r. Anna i Elżbieta – nadal niezamężne – odebrały zastawy od Jana Trzebieńskiego, który skwitował je ze 150 grzywien. Tym razem obie wsie trafiły do rąk Mikołaja Gardziny z Piekar, który sfinansował zwrot kwoty zastawnej Trzebieńskiemu. Krzesław z Wodzieradów i Stefan z Rudnik zobowiązali się wobec Mikołaja Gardziny, że doprowadzą Annę i Elżbietę, aby zapisały i zastawiły mu obie wsie. W końcu stycznia 1490 r. Wodzieradzkie stawiły się w sądzie grodzkim w Sieradzu w obecności krewnego Zawiszy z Małynia, wuja *propinquum* ze strony matki (był szwagrem Jarosława Łaskiego), i zastawiły Gardzinie Ostrów i Wolę Ostrowską za 260 florenów. Obie wsie wróciły do rąk Anny i Elżbiety w maju 1495 r., kiedy to Mikołaj Gardzina skwitował je ze spłaty długu. Udział tylko Anny i Elżbiety w tych transakcjach świadczy, że osiągnęły one lata sprawne, a młodsze siostry Małgorzata i Dorota były jeszcze nieletnie⁴². Osiągnęły zdolność prawną w 1493 r., kiedy w czerwcu: Małgorzata, Anna, Elżbieta i Dorota – za zgodą ojca, brata stryjecznego Prokopa, brata ze stryjecznych Świętosława z Ostrowa oraz Mikołaja z Radogoszczy,

⁴¹ AGAD, SG, ks. 18, s. 353; ks. 21, s. 220; ks. 24, s. 49–50, 687; A. Szymczakowa, *Szlachta sieradzka...*, s. 302; *Urzędnicy łęczyccy, sieradzcy i wieluniacy XIII–XV wieku*. Spisy, oprac. J. Bieniak i A. Szymczakowa, red. A. Gašiorowski, Wrocław *et al.* 1985, s. 108. Błędnie przyjąłem tu przynależność Krzesława do rodu Korabiów. Piotr z Wrońska został określony „avunculum germanum post matrem” Anny i Elżbiety. Trudno znaleźć dla niego miejsce w genealogii Buczkowskich. Jakież związki między dziedzicami z Wrońska i Wodzieradzkiemi były, skoro w 1469 r. dział w tej wsi dostał w spadku Adam Wodzieradzki. Drugim śladem więzi łączącej obie rodziny było małżeństwo w 1477 r. Tomasza z Wrońska z Dorotą, przyrodnią siostrą Jana z Piorunówka, brata ciotecznego Adama i Krzesława, zob. AGAD, SG, ks. 19, s. 576.

⁴² AGAD, SG, ks. 26, s. 289, 316; ks. 28, s. 126–127.

wuja, i Doroty, żony Jana z Łąkoszyna (rodzonej ciotki, siostry ich matki Elżbiety) – sprzedawały wsie Ostrów i Barycz Jarosławowi z Łasku za część dóbr zwanych Koszowy leżących w Łasku oraz 500 grzywien. Krzesław odbierał od Łaskiego kolejne raty aż do 1497 r.⁴³ Do tej pory działania córek Krzesława dotyczyły wsi Ostrów i Woli Ostrowskiej. Nasuwa się wniosek, że Barycz sąsiadująca do dziś z Ostrowem to dawna Wola Ostrowska lub ta jej część, która znajdowała się – jak wspomniano – do 1495 r. w rękach Mikołaja Gardziny⁴⁴.

Anna wyszła za mąż za sąsiada – Piotra Chorzeszowskiego herbu Doliwa z Przyrownicy, który w 1493 r. zapisał żonie 200 grzywien na połowie dóbr w Przyrownicy, Chorzeszowie i Dobruchowie. W 1495 r. Anna w sądzie w Szadku w obecności krewnego ze strony matki Mikołaja z Zakrzewa, wuja *propinquum*, i krewnego ze strony ojca Wojciecha z Pstrokonii herbu Gąska, brata ze stryjecznych, skwitowała ojca z wypłaty posagu. Zrobiła to przedwcześnie, skoro w 1500 r. pozwała swego brata Jana jako spadkobiercę po zmarłym ojcu, że ten obiecał jej w posagu 150 grzywien, tak jak innym siostrom, a nie dostała jeszcze 50 grzywien. Najpewniej Piotr Chorzeszowski otrzymał jako posag Anny od jej ojca Krzesława 3 łany w Prusinowicach Wielkich, które ten w 1498 r. zastawił Marcinowi Szczawińskiemu herbu Prawda z Suserza w ziemi gostynińskiej⁴⁵.

Elżbieta w 1499 r. pożyczyła szwagrowi Stefanowi z Rudnik 5 grzywien pod zastaw łąnu w Rzeczy, a jego bratu Klemensowi 40 grzywien pod zastaw 3,5 łana w Rudnikach. Wyszła za mąż za Stanisława z Kłopcina w ziemi rawskiej. W 1500 r. obie zameżne siostry oraz panny Małgorzata i Dorota, w obecności brata stryjecznego rodzonego Prokopa i Jana z Piorunówka, stryja ich *propinquum* (był bratem ciotecznym ich ojca Krzesława), skwitowały

⁴³ AGAD, SG, ks. 28, s. 883; ks. 30, s. 37; SzZ, ks. 6, s. 735, 742.

⁴⁴ W kilku zapiskach z lat 1490–1506 nazwa Barycz występuje jako drugie miano Brodni Małej (Brodnia Mała alias Barycz), własności Stanisława i Stefana (i z Sobiepan) i ich potomstwa, która następnie trafiła do rąk rodziny Mikorskich. Kmiecie z Ostrowa i Baryczy sąsiadującej z Ostrowem, pomimo przynależności administracyjnej do parafii łaskiej, dziesięcinę płacili do Buczka. Być może w późnym średniowieczu Brodnia Mała graniczyła z Wolą Ostrowską i stąd wzięła się zmiana nazwy, zob. A. Szymczakowa, *Dzieje Buczka...*, s. 228.

⁴⁵ AGAD, SzZ, ks. 6, s. 691–692, 826; ks. 7, s. 91, 242; K. Pacuski, *Możno władztwo i rycerstwo ziemi gostynińskiej w XIV i XV wieku. Studium z dziejów osadnictwa i elity władzy na Mazowszu średniowiecznym*, Warszawa 2009, s. 203.

Jarosława Łaskiego wojskiego sieradzkiego ze 100 grzywien, które miały zapisane na wsiach Ostrów i Barycz⁴⁶.

Małgorzata została żoną Jana Lewina z Ryszyna herbu Poraj, łowczego inowrocławskiego (1496–1506), skarbnika inowrocławskiego (1509–1510), który zmarł po 1514, a przed 1521 r.⁴⁷ Wujami Jana byli: biskup chełmski Paweł, kanonik przemyski i chełmski Jan oraz stolnik brzeski Zygmunt z Grabowa. Para dochowała się szóstki potomstwa: Feliksa, kanonika kruszwickiego i plebana w Wilczynie; Stanisława, Macieja Lewinów; Katarzyny, żony Marcina z Palędzi; Elżbiety, żony Marcina Rogalińskiego; i Małgorzaty. W 1542 r. Małgorzata Wodzieradzka, wdowa po Janie Lewinie, dała połowę Wilczyna i Marszewa w powiecie gnieźnieńskim, należące do niej z tytułu oprawy i połowę z 250 florenów tamże swojej córce pannie Małgorzacie Lewinównie; drugą połowę dostała córka Elżbieta⁴⁸.

Jan, jedyny syn Krzesława, pochodził z trzeciego jego małżeństwa. W 1514 r. otrzymał od Wincentego Malskiego 300 florenów posagu za jego siostrę Barbarę z Charlupi Wielkiej, córkę zmarłego Wincentego Malskiego, podkomorzego sieradzkiego, i w podwojonej sumie zapisał żonie oprawę na Wodzieradach i fortalicii tamże. Jest to pierwsza wzmianka źródłowa o fortalicii (*fortalicium seu curia*) w Wodzieradach, wznosił ją zapewne jeszcze Krzesław i być może należy tę budowlę identyfikować z nowym dworem z 1469 r. Dla siebie Jan zachował dobra w Dziechtarzewie i Woli Poleskiej (obecnie zaginiona, powstała zapewne na gruncie Poleszyna w parafii łaskiej). Drugą żoną Jana została Dorota Ożarowska. W 1540 r. Jan otrzymał 300 florenów posagu i 100 florenów wyprawy i zapisał jej 800 florenów na połowie Wodzieradów i Chorzeszowa. Dorocie towarzyszył Jan Policki, brat stryjeczny. Małżonkowie zapisałi sobie dożywocie. Dorocie Ożarowskiej zgody na tę czynność udzielił Mikołaj Skiecznowski, stryj, i Jarosław Zadzimski, brat z linii macierzystej. Jan Wodzieradzki herbu Gąska żył jeszcze w 1552 r., kiedy opłacał pobór z Wodzieradów⁴⁹.

⁴⁶ AGAD, SG, ks. 30, s. 26, 173; SzZ, ks. 7, s. 239.

⁴⁷ *Urzednicy kujawscy i dobrzyńscy XII–XV wieku. Spisy*, oprac. J. Bierniak i S. Szybkowski, red. A. Gašiorowski, Kórnik 2014, s. 200, nr 129; s. 206, nr 169; s. 242.

⁴⁸ *Teki Dworzaczka*, Regesty, Gniezno 2, nr 5008; S. Szybkowski, *Kujawska szlachta urzędnicza w późnym średniowieczu (1370–1501)*, Gdańsk 2006, s. 566.

⁴⁹ AGAD, SGI, ks. 2, k. 104–104v; ks. 18, s. 783–784; W. Wittyg, *Nieznana szlachta polska i jej herby*, Kraków 1908, s. 354.

Jan utrzymywał bliskie kontakty z rodziną matki swych sióstr przyrodnich. W 1523 r. towarzyszył Małgorzacie Bedleńskiej, której mąż Piotr Lutomiński z Byszewa zapisał dożywocie na swych dobrach, jako jej brat *propinquus*. Była to siostra cioteczna jego sióstr po rodzonej siostrze ich matki Dorocie Bedleńskiej. Jan zmarł przed 1559 r., kiedy to woźny sieradzki powiatu szadkowskiego Marcin Kostrzewka z Szadka pozwał Wawrzyńca, Wincentego i Łukasza Wodzieradzkich – synów zmarłego Jana – w imieniu Jana, Macieja, Jakuba, Mikołaja Zolewskich oraz Piotra z Magnus, dziedziców ze wsi Kiki, o granice między Chorzeszowem i Kikami. Prócz synów Jan pozostawił jeszcze trzy córki: Annę, Katarzynę i Elżbietę. Cała szóstka procesowała się wówczas z Anną i Zofią Lutomińskimi o oprawę zmarłej ciotki Doroty Skaczynowskiej/Skecznowskiej we wsiach Sanki i Kościerzyn⁵⁰.

Rodziny Wodzieradzkich nie znają herbarze, choć potomstwo Jana Krzesławica żyło w czasach Bartosza Paprockiego. Jej dzieje są świadectwem krótkotrwałego sukcesu osiągniętego w sprzyjających okolicznościach przez jednego tylko przedstawiciela, którego potomkowie już go nie powtórzyli, skazując się na niepamięć historyków.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie:

- Dokumenty pergaminowe,
- Księgi grodzkie łączyste,
- Księgi grodzkie sieradzkie, inskrypcje,
- Księgi grodzkie sieradzkie,
- Księgi ziemskie sieradzkie,
- Księgi ziemskie szadkowskie.

Archiwum Państwowe w Łodzi:

Archiwum Leopoldów z Rzepiszewa.

Archiwum Państwowe w Poznaniu:

Iudicia Alberti Malski pallatini Lanciencensis Regni Maiestatis
locumtenentis capitanei Maioris Poloniae generalis, Kr. 1.

---

⁵⁰ AGAD, SGI, ks. 5, k. 157; ks. 49, k. 83, 89. Z Kościerzyna pochodziła Barbara, matka Mikołaja Skaczynowskiego ze Skęczniewa, męża Doroty, zob. AGAD, SG, ks. 15, s. 322.

Źródła drukowane

- Dokumenty kujawskie i mazowieckie przeważnie z XIII wieku*, wyd. B. Ulanowski, „Archiwum Komisji Historycznej” 1887, t. 4.
- Kodeks dyplomatyczny Polski*, t. 2, wyd. L. Rzyszczyński, A. Muczowski, Warszawa 1848.
- Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 2, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1878.
- Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 10, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jasiński, Poznań 1993.
- Księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV wieku*, wyd. A. Gąsiorowski, współpr. T. Jurek, I. Skierska, W. Swoboda, Kraków 2000.
- Księga żołdu Związku Pruskiego z okresu wojny trzynastoletniej 1454–1466*, wyd. A. Czacharowski, Toruń 1969.
- Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508*, t. 1, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, współpr. R. Grzesik, Kraków 2004.
- Nieznane zapiski heraldyczne średniowieczne polskie, głównie sieradzkie*, wyd. S. Łaguna [w:] *Pisma Stosława Łaguny*, Warszawa 1915.
- Paprocki Bartosz, *Gniazdo cnoty*, Kraków 1578.
- Paprocki Bartosz, *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. K.J. Turowski, Kraków 1858.
- Teki Dworzaczka*, Regesty, Gniezno.

Literatura przedmiotu

- Biskup M., *Spisy jeńców polskich z bitwy pod Chojnicami*, „Przegląd Historyczny” 1965, t. 56.
- Biskup M., *Trzynastoletnia wojna z zakonem krzyżackim 1454–1466*, Warszawa 1967.
- Boniecki A., *Herbarz Polski*, t. 9, Warszawa 1906.
- Kazańczuk M., *Staropolskie legendy herbowe*, Wrocław 1990.
- Kowalska-Pietrzak A., *Pralaci i kanonicy kapituły łęczyckiej do schyłku XV wieku*, Łódź 2004.
- Kowalska-Pietrzak A., *W kręgu średniowiecznego duchowieństwa łęczyckiego*, Łódź–Łęczyca 2012.
- Kowalska-Pietrzak A., *Duchowieństwo parafialne w późnośredniowiecznej Polsce Centralnej. Archidiaconaty łęczycki i uniejowski*, Łódź 2014.
- Kozierowski S., *Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej wschodniej Wielkopolski*, t. 2, Poznań 1928.

- Lewandowski I., *Rzymska i rzymsko-sarmacka genealogia rodów szlacheckich w niektórych herbarzach staropolskich* [w:] *Świadomość historyczna Polaków. Problemy i metody badawcze*, red. J. Topolski, Łódź 1981.
- Małecki A., *Studia heraldyczne*, t. 1, Lwów 1890.
- Nowak T., *Duchowieństwo ziemi wieluńskiej w drugiej połowie XV i początku XVI wieku. Studium prozopograficzne*, Wieluń 2017.
- Nowak T., *Dzieje Witoni i okolicznych wsi do schyłku XVIII wieku* [w:] *Dzieje Witonia i gminy Witonia (do 1939 roku)*, red. J. Szymczak, Witonia–Łódź 2018.
- Pacuski K., *Możnowładztwo i rycerstwo ziemi gostynińskiej w XIV i XV wieku. Studium z dziejów osadnictwa i elity władzy na Mazowszu średniowiecznym*, Warszawa 2009.
- Pakulski J., *Ród Godziębów w średniowiecznej Polsce. Studium genealogiczne*, Toruń 2005.
- Sroka S.A., Zawitkowska W., *Itinerarium króla Władysława III, 1434–1444*, Warszawa 2017.
- Szybkowski S., *Kujawska szlachta urzędnicza w późnym średniowieczu (1370–1501)*, Gdańsk 2006.
- Szybkowski S., *O kręgu rodzinnym podkanclerzego Królestwa Grzegorza Lubrańskiego*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie” 2009, t. 1 (5), s. 195–212.
- Szymczakowa A., *Jeńcy sieradzcy spod Chojnic w 1454 r.* [w:] *Polska, Prusy, Ruś. Rozprawy ofiarowane prof. zw. dr. hab. Janowi Powierskiemu w trzydziestolecie pracy naukowej*, red. B. Śliwiński, Gdańsk 1995.
- Szymczakowa A., *Szlachta sieradzka w XV wieku. Magnifici et generosi*, Łódź 1998.
- Szymczakowa A., *Nobiles Siradiensis. Rody Porajów, Pomianów, Gryfów, Kopaczów i Pobogów*, Łódź 2011.
- Szymczakowa A., *Dzieje Buczka (do połowy XVI w.)* [w:] *Początki architektury sakralnej w Polsce Centralnej*, cz. 2: *Zapilicze i Sieradzkie*, red. L. Kajzer, Łódź–Warszawa 2013.
- Urzędnicy łęczyccy, sieradzcy i wieluńscy XIII–XV wieku. Spisy*, oprac. J. Bieniak i A. Szymczakowa, red. A. Gąsiorowski, Wrocław *et al.* 1985.
- Urzędnicy kujawscy i dobrzyńscy XII–XV wieku. Spisy*, oprac. J. Bieniak i S. Szybkowski, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 2014.
- Wittig W., *Nieznana szlachta polska i jej herby*, Kraków 1908.

Zajączkowski S., Zajączkowski S.M., *Materiały do słownika geograficzno-historycznego dawnych ziem łęczyckiej i sieradzkiej do 1400 roku*, cz. 1, Łódź 1966.

Zajączkowski S.M., *Uwagi nad przeszłością gminy Sędziejowice do początków XVI wieku*, cz. 1, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica” 1994, z. 50.

Żmudzki P., *Studium podzielonego Królestwa. Książę Leszek Czarny*, Warszawa 2000.

Abstract

The Wodzierzadcy of Sieradzkie of the the House of Gąsk

In the Sieradz Province, the House of Gąsk was concentrated in several areas: in the vicinity of Błaszki (Wójcice), Gruszczyce (Równa), Sędziejowice (Lichawa, Kamostek, Sycanów), Marzenin (Pruszków, Dobra, Wola Rososza), and Drużbin (Rzechta). The Wodzierzadzki family had a small estate including the villages of Wodzierady and areas in Dziechtarzew, Chorzeszów and Dobruchów. The centre of the estate was Wodzierady, in which Krzesław probably built a fortress [*fortalicium*]. Six generations of Wodzierzadzki resided there in the years 1398–1559. The figure of Krzesław stands out most in the family history. He took part in the battle with the Teutonic Knights at Chojnice (1454), and towards the end of his life became *kasztelan konarski* (senator) of Sieradz (1491–1497).